

L'estructuració del territori per la propietat de la terra. El cas de la «província» de Girona

Helena Estalella i Boadella

INTRODUCCIÓ

El treball present es planteja com a objectiu l'estudi de la configuració d'un espai jurídic, el de la propietat de la terra, que és alhora un espai de generació d'excedent en la producció agrària.

Formulació d'hipòtesis

Considerem que l'àrea d'estudi de la investigació present està caracteritzada, de manera general, per un ús agrari del sòl, i que a pesar d'incloure àrees industrials, no forma part globalment de la zona de màxima concentració industrial del país.

Considerem, doncs, que l'estructuració general del seu territori respon a:

- les característiques del procés productiu agrari;
- les característiques de la circulació i valorització del capital;
- les necessitats globals del procés de concentració de mitjans de producció de la zona industrial central del país,

amb un paper predominant a nivell territorial dels ítems primer i segon.

Considerem també que l'espai específic objecte d'estudi és el que està format per punts de concentració d'àrees d'extracció de part de la plusvàlua generada en el procés de producció agrari. Segons el model de relacions socials de producció que es doni en aquest procés, la part esmentada d'excedent o plusvàlua serà la renda més el benefici, i segons les relacions entre classes socials la renda apropiada pel propietari pot cobrir la globalitat d'aquest concepte o no cobrir-la.

Estem considerant, doncs, un espai específic sorgit del procés productiu, l'espai d'una de les fonts d'acumulació de capital, la renda de la terra.

Per tant, suposem que al llarg de l'evolució capitalista de l'agricultura s'ha donat, i es dona encara, un procés de concentració de la propietat del mitjà de producció terra; aquesta concentració ha donat com a resultat la diferenciació en classes distintes dels propietaris de la terra i la separació, en funció d'aquesta diferenciació, de la localització física de la terra i de la residència del seu propietari.

Suposem també que aquest espai específic s'estructura seguint el mateix model que el que segueix la valorització del capital i que respon a la teoria de la localitat central formulada per W. Christaller.

Per tant, suposem que les localitats d'una àrea determinada s'ordenen jeràrquicament segons la importància de la terra en propietat que acumulen els seus habitants. Aquesta ordenació jeràrquica es presenta d'una manera esglaonada i no pas a manera de continu.

Cada nivell jeràrquic vindrà caracteritzat no solament per la importància global de la propietat de la terra, sinó per la magnitud màxima de la propietat individual. Com més elevada sigui la jerarquia de la localitat, major serà la magnitud de les propietats més grans, ja que existeix una clara relació entre el nivell jeràrquic de la localitat i el nivell jeràrquic de les classes posseïdores de terra.

Suposem, per últim, que cada localitat central posseirà una àrea d'extracció, la dimensió de la qual estarà directament relacionada amb la seva situació dintre de l'ordenació jeràrquica.

Font estadística emprada

Per a la realització d'aquesta investigació calia una font estadística que cobrés homogèniament l'àrea d'estudi; que permetés la reconstrucció dels patrimonis, com a mínim personals; i que permetés no solament la localització de les propietats sinó també dels propietaris, per tal de poder establir l'estructura territorial de la propietat de la terra.

En resum, doncs, es va decidir d'utilitzar per al present treball l'última refosa de l'Amillament, *Amillamiento de la riqueza rústica y pecuaria*, ja que aquesta font és l'única en què per a cada propietat consta el domicili del propietari, d'una manera general, acompanyat de la necessària informació sobre les finques. Per a la zona estudiada, l'última refosa de l'amillament és aproximadament dels anys 1957-1959 i li és aplicada la llei de setembre de 1941, per a la qual se suprimeix «el cupo a distribuir» i s'instaura també per a l'amillament la «base imponible». Per tant, queda solucionat el defecte principal del règim d'amillament durant el segle XIX.

JERARQUITZACIÓ DELS NUCLIS DE POBLACIÓ

El primer pas per a establir la jerarquització dels nuclis de població és validar la hipòtesi que hi ha una relació entre la magnitud de la terra posseïda pels habitants d'una localitat i la grandària d'aquesta localitat. Aquesta relació és ambivalent, perquè si bé és cert que la residència de grans propietaris amb un nivell elevat de concentració de terra pot ser un factor que explica la magnitud dels nuclis, també ho és que, en el cas de la presència d'un nombros proletariat que encara conserva la propietat d'un tros de terra, seria la magnitud del nucli la que ens explicaria el volum global de terra posseïda.

Es tracta, doncs, de veure si com a primer pas poden establir una relació directa entre la magnitud dels nuclis de l'àrea d'estudi i la superfície sobre la qual tenen domini els mateixos habitants dels nuclis.

Les variables utilitzades són, per a la dimensió dels nuclis de poblament, la població municipal de fet de 1960. Per a la magnitud de la propietat de la terra s'han construït tres variables: l'extensió de terra posseïda pels habitants de cada nucli, el nombre de municipis on és localitzada aquesta terra, com a primera mesura de la magnitud de l'àrea de domini, i en tercer lloc el nombre de propietats posseïdes.

Una segona característica de les tres variables preses com a indicadors de la importància de la propietat és que estan molt correlacionades entre si.

Autocorrelació de variables

	Superfície	Propietats	Àrea
Superfície	1	0,8483	0,8959
Propietats		1	0,8865
Àrea			1

Aquest fet ens indica que hi ha una estreta relació entre el nombre de propietats agràries que en conjunt tenen els habitants d'una localitat, el nombre de municipis on estan localitzades aquestes propietats i la seva superfície total. Cal potser remarcar el fet de l'alta autocorrelació existent entre el nombre de municipis i la superfície, que pot ésser estimat com un primer indicador de la correspondència entre la grandària de l'àrea i la grandària de la localitat que li fa de

centre. Així mateix cal remarcar l'alta autocorrelació entre les tres variables, la qual ens farà possible escollir-ne una o altra per a l'anàlisi posterior.

Passant ara ja a la validació de la hipòtesi, aquesta s'ha fet mitjançant una anàlisi de correlació lineal simple entre les tres variables esmentades i la població dels nuclis de l'àrea d'estudi.

Correlació lineal, valor r

x \ y	Superfície	Nombre propietaris	Àrea dependència (nombre municipis)
Magnitud			
Nuclis (Població)	0,8921	0,7836	0,8627

A la vista dels resultats podem afirmar que existeix una estreta relació entre la magnitud d'un nucli de població de l'àrea d'estudi i la superfície de terra que en conjunt posseeixen els seus habitants, i també entre el nombre total de propietats i l'extensió de l'àrea on són localitzades aquestes propietats.

Podem afirmar, encara, que preses conjuntament, mitjançant una correlació lineal múltiple, les dues variables de superfície i de nombre de propietats, ens expliquen en un 79,8 % la magnitud dels nuclis de l'àrea d'estudi ($r = 0,8935$), xifra inesperadament alta, encara que no estem davant d'una zona d'alta concentració industrial.

Un cop establert que existeix una relació entre la magnitud de la propietat i la magnitud dels nuclis de població, podem utilitzar l'existència d'aquesta relació per tal d'establir nivells jerarquitats en funció de la importància de la terra agrària posseïda pels habitants de la localitat.

L'existència d'aquests nivells jeràrquics sembla evident; per exemple, entre Figueres i Albanyà hi ha una diferència de magnitud que en si mateixa es una diferència qualitativa. Figueres té terres a 121 municipis, que sumen quasi 18.000 hectàrees dins l'àrea d'estudi, i, Albanyà té 1,5 hectàrees repartides en dos municipis.

El problema sorgeix quan cal decidir per quin localitat ha de passar la separació entre dos nivells consecutius; la dificultat rau en el fet que aleshores les diferències entre nivells propers se'ns fonen i trobem un *continuum*. Per resoldre

amb un cert rigor i amb precisió de càlcul aquest problema l'IUET¹ posà a punt un mètode de jerarquització de *continuum* territorial que aplicarem en aquest estudi i ara passem a detallar.

Les variables utilitzades seran, per una banda, la població dels nuclis (x) i per l'altra, es mantenen dues de les tres variables abans esmentades, que són l'extensió (y_1) i el nombre de propietats (y_2).

El procediment de treball consisteix a efectuar una anàlisi de correlació i regressió lineal mòbil entre les variables esmentades (x , y_1) (x , y_2), per determinar si hi apareixen conjunts de localitats que estan més correlacionades entre elles que no pas amb la resta. De fet es tracta de fragmentar la recta de regressió global en un conjunt de rectes que aproximïn més les diferents parts del núvol de punts. Suposem, doncs, que ens apareixeran diferències significatives entre els diversos índexs de correlació i els pendents respectius. El procediment concret és el següent: un cop ordenades les localitats de l'àrea d'estudi segons la variable «extensió» s'efectua l'anàlisi de correlació i regressió per conjunts de n localitats, essent n constant: per exemple, 50. La primera sèrie correspondria de l'1 al 50, la segona del 2 al 51, la tercera del 3 al 52 i així successivament fins arribar al 200-249. Aquest procediment es va efectuar per a $n = 20, 30, 40$ i 50 i per les variables (x , y_1) i (x , y_2).

Un cop obtinguts els resultats es tracta de veure en quin moment, en agafar un nou grup de n localitats que representa la inclusió d'una nova localitat i simultàniament l'exclusió d'una altra, es produeix una davallada del valor de r per sota del nivell de significació, acompanyada d'un canvi significatiu en els valors del pendent.

Com a resultat, les localitats de l'àrea d'estudi ens queden jerarquitzades en cinc nivells caracteritzats per la importància de les propietats agràries dels seus habitants.

NIVELLS

I	II	III	IV	V
Girona- Figueres 3	Banyoles- Besalú 5	Palafrugell- Vall de Bianya 28	Llagostera- St. Aniol F. 67	Llers- Viladonja 145
$r = 0,97$	$r = 0,94$	$r = 0,51$	$r = 0,27$	$r = 0,34$
$b = 50,54$	$b = 68,67$	$b = 7,99$	$b = 3,45$	$b = 5,42$
$a = 1.013.162,36$	$a = 207.252,60$	$a = 106.137,09$	$a = 43.498,06$	$a = 8.898,25$

¹ ALEGRE, P. et al., «Àrees funcionals a la vegueria de Girona: una primera aproximació», *Estudi General. Revista del Col·legi Universitari de Girona*, núm. 1, vol. 1, 1981.

No entrarem ara en la caracterització total d'aquests nivells, perquè això serà el resultat d'anàlisis posteriors, però cal admetre com a resultat que de la mateixa manera que estem acostumats a pensar que les localitats d'una àrea estan jerarquitzades respecte a les activitats d'intercanvi i consum, també haurem d'admetre que ho estan en funció del domini sobre un mitjà de producció, la terra, i que el resultat d'aquesta jerarquització ens recorda bastant aquella constatació per al terciari, que el nombre de localitats dels nivells varia en proporció inversa a les funcions ofertes, ja que també es compleix que la importància de la terra posseïda varia en funció inversa al nombre de localitats. Dit d'una altra manera, en pocs centres, els de nivell superior, està concentrada la propietat de molta terra i en molts centres, els de nivell inferior, molt poca terra.

Així, el nivell inferior (V) queda format per 145 nuclis que tenen menys de 300 hectàrees fora del seu propi municipi. El nivell IV és format per 68 nuclis que tenen més de 300 hectàrees però no arriben a les 750. El nivell III és format per 28 poblacions que sobrepassen totes les 750 hectàrees: arriben fins 2.250. El grup segon és format per sis localitats que oscil·len entre 2.500 i 7.500 hectàrees i el primer nivell és format per tres localitats que, si bé podem caracteritzar-les com a posseïdores de més de 7.500 hectàrees, de fet totes tres sobrepassen les 17.000 hectàrees.

Nombre de localitats per nivells jeràrquics

Nivell	Nombre localitats	Nombre localitats acumulat	Nombre hectàrees posseïdes
I	3	3	Més de 7.500
II	6	9	2.500 - 7.500
III	28	37	750 - 2.500
IV	68	105	300 - 750
V	145	250	Menys de 300

En definir el primer nivell sabíem que era possible considerar-lo matemàticament format per un sol element, la ciutat de Girona, considerant les altres dues localitats, Olot i Figueres com a integrants del nivell II. Aquesta solució, a més, estaria potser més d'acord amb el fet de considerar que a priori el primer nivell d'una xarxa és el de la localitat central; però la decisió de considerar un primer nivell format per tres localitats es va prendre en funció, primer, de l'anàlisi de

les gràfiques de regressió i, després, en funció del fet que hem considerat la localitat de Barcelona, fora de l'àrea d'estudi, com a nivell primer indiscutible també per a la nostra àrea. Així, de fet, tenim un primer nivell jeràrquic format per un sol nucli, Barcelona, i cinc nivells inferiors que, en una utilització potser abusiva de qualificatius més generals, podríem dir que equivalen al nivell comarcal el primer i el segon nivell, marcant més aquelles diferències entre comarques grans, consolidades i polaritzades i comarques petites o multinucleades o en retrocés; un tercer nivell de centres subcomarcals o caps de rodalia; un quart i un cinquè que correspon a localitats amb menys domini fora del seu propi terme.

Les localitats del primer nivell, Girona, Olot i Figueres, són equidistants entre elles i tenen una situació central respecte a l'àrea que forma la regió segona de la Generalitat. Els centres del nivell segon estan situats entre el triangle format pel nivell I: aquest seria el cas de Besalú i Banyoles o bé, limitant-los per l'exterior, Santa Coloma de Farners, Caçà de la Selva i la Bisbal respecte a Girona, i Ripoll respecte a Olot².

Els centres del nivell III estructuren aquelles àrees que queden lluny d'un centre de nivell superior o bé aquelles àrees en les quals, en superposar-se la proximitat de dos o més centres de nivell superior, permeten el predomini d'un nivell inferior. Aquestes consideracions serien el cas de Lledó entre Figueres i Besalú, i també el cas de la Jonquera, Vilajuïga, Castelló d'Empúries i Borrassà, limitant en certa manera al nucli de nivell superior, Figueres. És evident, per altra banda, que la línia de costa és l'únic límit físic global existent a l'àrea d'estudi, de manera que si Castelló d'Empúries és un límit de Figueres, Torroella de Montgrí i Palafrugell i Calonge ho són per al nucli de la Bisbal, mentre que Sant Feliu de Guíxols i Blanes ho són teòricament per Caçà de la Selva i Santa Coloma de Farners. Si Torroella de Montgrí era un dels límits de la Bisbal, Rupià entre Girona i la Bisbal n'és un altre i també es poden considerar com una situació de límits entre Girona-Santa Coloma-Girona-Olot les localitats d'Amer i Anglès. Un altre cas seria la presència en una proporció desacostumada de nuclis d'aquest nivell al voltant de Santa Coloma de Farners, integrant la comarca de la Selva: aquest cas que no solament es dóna quant a la propietat de la terra sinó també en l'estructuració terciària, quedarà explicat en tractar de les àrees dependents de cada centre.

Si canviem de comarca, a la Garrotxa, entre Olot, Besalú i Banyoles tenim un conjunt de centres de nivell III: Tortellà, Sant Jaume de Llierca, Santa Pau i Sant Miquel de Campmajor. Quant a la part més oriental del nostre territori, convé de tenir en compte, tal com ha quedat explicat en la delimitació de l'àrea d'estudi, que algun nucli hagi quedat jerarquitzat en un nivell inferior al que li

² Vegeu mapa I.

pertocava, perquè l'àrea d'estudi no engloba tota la seva àrea de domini territorial: aquest es pot suposar que és el cas de Puigcerdà, encara que això no es pot assegurar.

Al Ripollès, Camprodon seria el nucli que estructura el territori al nord de Ripoll i Olot. Ens trobem, a més, amb tres nuclis de nivell III, situats de manera quasi contigua i excepcionalment al costat mateix de nuclis de nivell superior. Aquest seria el cas de Campdevànol respecte a Ripoll, Salt respecte a Girona i la Vall de Bianya respecte a Olot.

Els nivells inferiors IV i V cobreixen els espais intersticials entre els nuclis de nivell superior, encara que no amb una distribució heterogènia. Així, la part de la Cerdanya inclosa dins l'estudi present, amb tots els nuclis de nivell cinquè i part de l'Alt Empordà i del Baix també, amb un clar predomini dels nuclis de nivell cinquè; mentre al nord del Gironès i àrees contigües del Baix i de l'Alt Empordà predominen clarament centres del nivell IV.

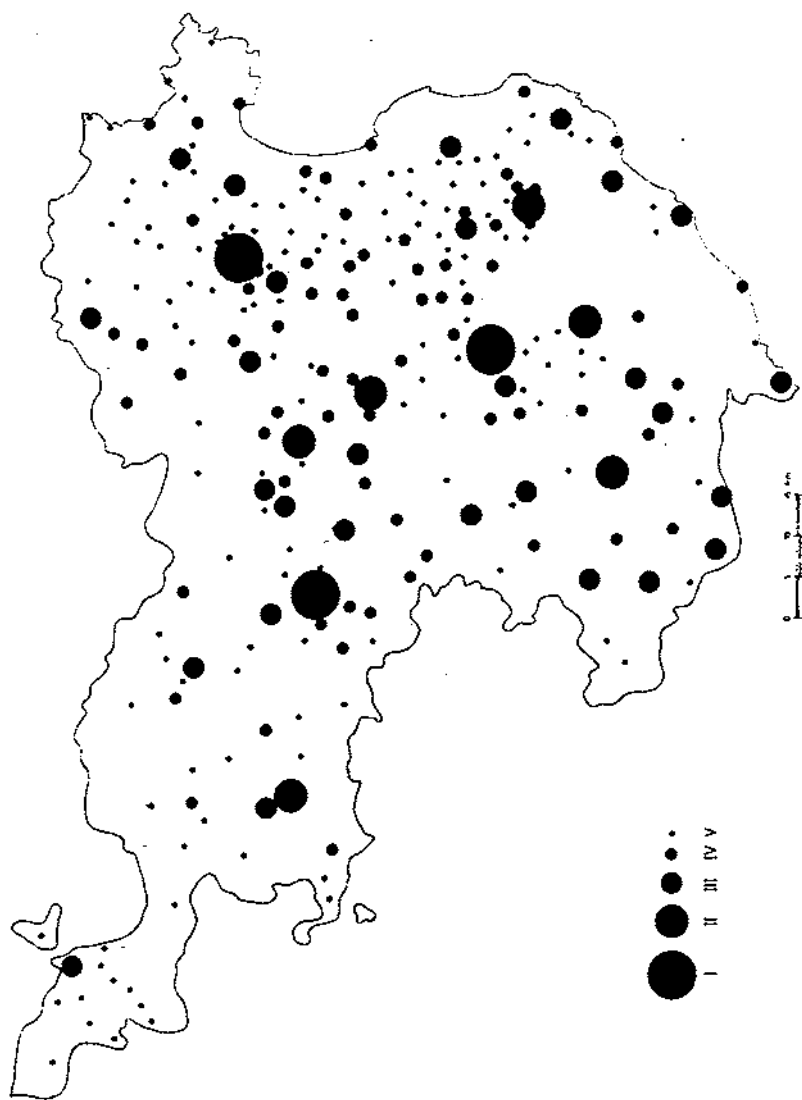
DELIMITACIÓ D'ÀREES

Un cop realitzada la jerarquització dels nuclis, el pas següent és la construcció de les àrees corresponents als centres de l'àrea d'estudi; la delimitació de les àrees per a cada nivell jeràrquic i, finalment, la integració de les diferents àrees dels diversos nivells.

Per complir aquest objectiu s'ha confeccionat per a cada un dels nuclis de residència de propietaris la relació de municipis on tenen propietats, el nombre d'aquestes, l'extensió i el percentatge relatiu d'ambdues variables respecte al total de l'àrea d'estudi. Per tal d'establir les àrees de cada centre s'ha cartografiat per a tots els nuclis de l'àrea pilot l'extensió compresa en cada municipi. El procediment concret per a la delimitació d'àrees d'un nivell jeràrquic i la seva posterior integració amb el nivell superior pot ser resumida de la manera següent:

Per a un nivell jeràrquic determinat es tenen en compte els nuclis de població del nivell —en el nivell I Girona, Olot i Figueres— i es passa a determinar per a cada municipi de l'àrea quins dels centres del nivell hi tenen una extensió més gran. Això permet d'obtenir un gràfic de delimitació del nivell indicat. El pas següent és, per als nivells II, III, IV i V, la integració de les àrees de cada nivell en el nivell jeràrquic superior. Així, un cop delimitades les àrees del nivell I i les del nivell II per separat, s'inclouen les del nivell II a les de l'I; per a aquesta inclusió es fa servir el procediment ja descrit.

Un cop establerta la integració de les àrees de tots els nivells jeràrquics de l'àrea d'estudi, es passarà a fer la integració amb les àrees dependents dels centres de fora de l'àrea d'estudi.

Mapa I. Nivēlis jerārquics.

Aquest procediment de treball descrit pressuposa considerar com a significatives totes les relacions espacials produïdes realment i, per tant, no poder-ne eliminar prèviament mitjançant una anàlisi de fluxos significatius.

Delimitació d'àrees del nivell I

Si hi havia una gradació entre nivells respecte a la superfície posseïda, aquí veiem que també existeix una gradació dins de cada nivell i, en aquest cas, del nivell primer. Aquesta gradació es reflecteix en el fet que els centres del nivell I mantenen amb els centres de nivell 0 la relació prevista per la llei del *rank-size*³. Així, el primer centre, Barcelona, posseeix 2,77 vegades més de terra que Girona, 3,72 vegades més que Olot i 4,12 vegades més que Figueres.

A part d'aquesta gradació, potser el fet que caracteritza els centres d'aquest nivell són les diferències entre ells. Així, Girona i Figueres es caracteritzen perquè tenen unes àrees de domini extenses i un nombre molt considerable de propietats, la qual cosa donarà unes relacions similars de superfície per municipi; Olot té una àrea molt més reduïda i un nombre de propietats també reduït, respecte als altres dos centres, la qual cosa dóna una major concentració de superfície per municipi. Figueres, en canvi, té el nombre més elevat de propietats per municipi, acompanyat de la superfície més baixa per propietat.

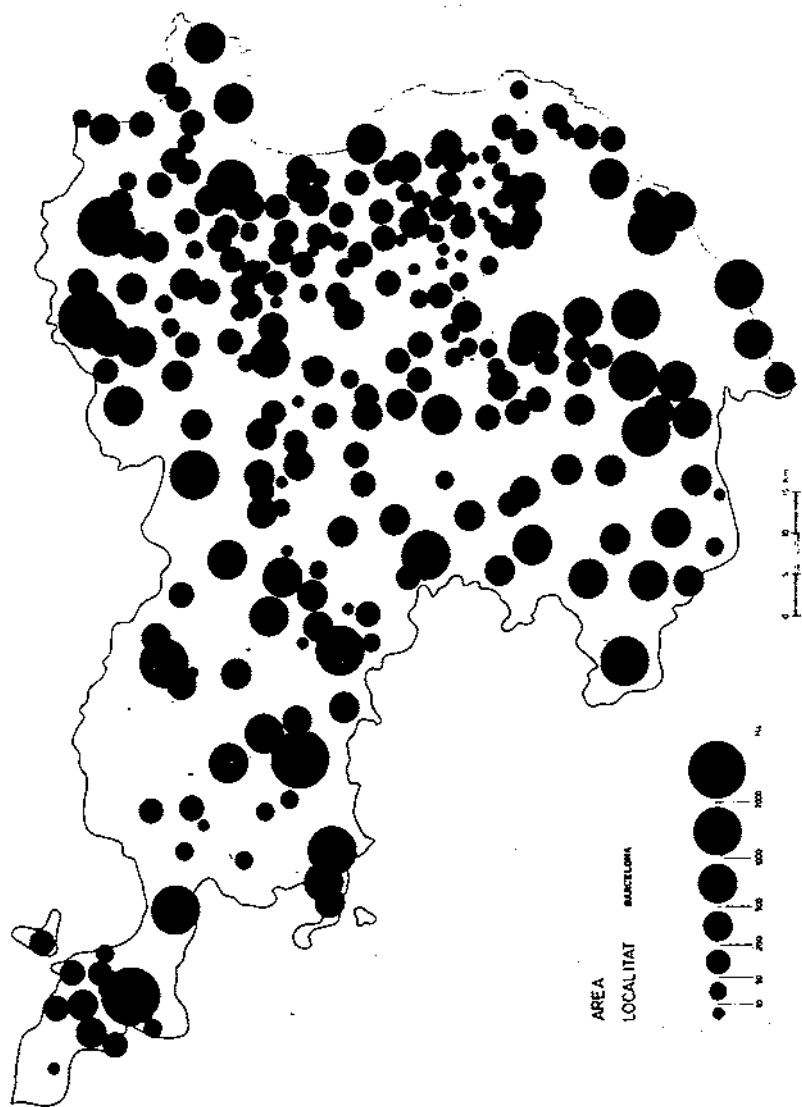
Passem ara a l'anàlisi de les àrees dependents dels tres centres d'aquest nivell. L'àrea de Girona⁴ s'estén quasi uniformement per tota l'àrea d'estudi fins arribar a un límit per l'occident que coincideix, amb l'excepció d'un municipi, — San Salvador de Bianya —, amb el límit administratiu entre les comarques de la Garrotxa i el Ripollès, que és alhora el límit entre la regió II i la IV de la divisió territorial de Catalunya de 1932⁵. Aquesta coincidència, com moltes altres que anirem trobant en analitzar les àrees dels diferents centres, ho és en el sentit d'una mateixa organització del territori respecte als fluxos derivats de la propietat de la terra i als derivats de les activitats d'intercanvi i consum.

Els propietaris gironins tenen terres, doncs, a tota l'àrea de la regió II, amb algunes excepcions. Així, en nou municipis de l'Alt Empordà no hi ha presència de propietats gironines, ni en dos del Baix Empordà, ni en un de la Selva, a part de Viladrau i d'Espinelves de l'Osona, ni en set de la Garrotxa; una altra excepció sense la presència de propietats gironines, són tres municipis del Ripollès i un de la Cerdanya.

³ HAGGET, P., *Anàlisi locacional en Geografia Humana*, Barcelona. Gustavo Gili, 1975.

⁴ Vegeu mapes II i III. (Primera edició anglesa: 1965).

⁵ Generalitat de Catalunya. Conselleria d'Economia. *La Divisió Territorial de Catalunya*, Barcelona, Congrés de Cultura Catalana i Ed. Seix i Barral, 1977. (Primera edició: 1937).

Mapa II. Distribució de la propietat.

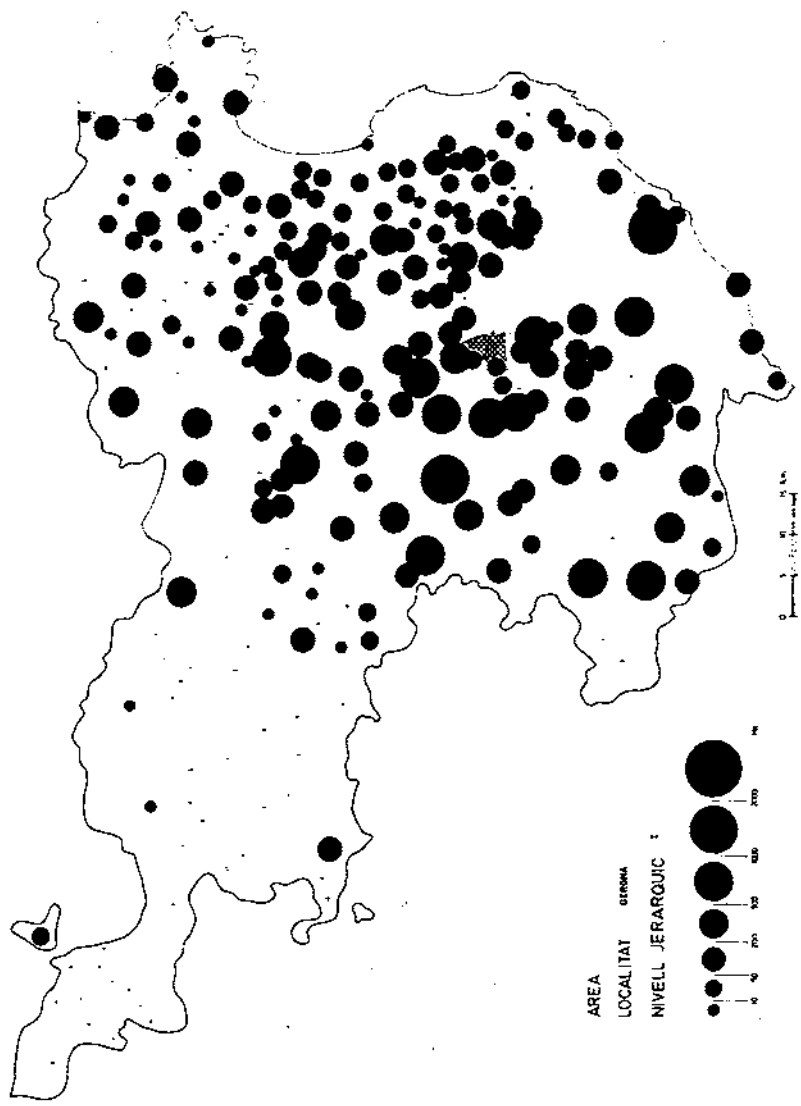
Quant als valors més alts de les propietats gironines, sembla que aquests estan relacionats amb la grandària dels mateixos municipis. Així, si la mitjana de l'extensió municipal de l'àrea d'estudi és de 2.339 ha, la mitjana dels municipis en què Girona té dues-centes hectàrees o més és el doble, 4.069 ha; aquesta relació queda confirmada si tenim en compte que, en els municipis on les possessions de Girona oscil·len entre cent i dues-centes hectàrees d'extensió mitjana dels municipis, baixa a 2.619 hectàrees, gairebé la mitjana general de l'àrea d'estudi (2.336 ha). Ara bé, aquesta relació no es pot invertir, ja que en tots o en una majoria dels municipis grans en què Girona té propietats, aquestes no ocupen les dues-centes hectàrees i trobem també alguns petits municipis de l'Alt i el Baix Empordà i àdhuc del mateix Gironès on les extensions són elevades.

De fet hi ha dues àrees on es concentra la major part de les terres en mans de propietaris gironins, exactament el 70,96 %: una, formada per l'extrem sud del Baix Empordà, el Gironès i una bona part de la comarca de la Selva i l'altra, l'àrea centrada a l'oest de la mateixa ciutat però que de fet l'envolta també pel sud i per l'est; aquesta àrea quedaria englobada per un triangle entre Les Planes, Vilademuls i Riudellots de la Selva.

Si en caracteritzar l'àrea dependent de Girona ho fèiem en funció de l'ocupació que fa de la quasi totalitat de l'àrea d'estudi, la resta dels nuclis del primer nivell no ocupen la totalitat de l'àrea.

Així, Olot, que té propietat sobre 88 entitats municipals, aquestes ocupen en la seva totalitat la comarca de la Garrotxa, la meitat oriental del Ripollès i les zones contínues de les comarques limítrofes; hi ha presència de propietats olotines fins a Sant Hilari Sacalm i Vilobí d'Onyar a la Selva, fins a Vilademuls i Sant Gregori al Gironès i fins a Garrigàs i Vilafant a l'Alt Empordà. A part d'aquesta àrea contínua, trobem presències aïllades a Roses, Castell d'Empúries, Vilanova de la Muga i Pau, o bé al Baix Empordà, amb presència a tres municipis aïllats, i el conjunt format per Tossa, Llagostera i Santa Cristina d'Aro, tots tres amb propietats olotines, o bé la presència d'una propietat a Puigcerdà (Cerdanya), a Ribes de Freser i a Gombrèn (Ripollès).

Potser una de les característiques de l'àrea d'Olot és precisament aquesta expansió fora de la qual apriorísticament hauríem pogut considerar la seva mateixa àrea. La segona gran característica de l'àrea d'Olot és la concentració de la major part de propietat i d'extensió en la zona que envolta la mateixa ciutat d'Olot. Així, si dèiem que l'àrea de la ciutat de Girona presentava dos centres de gravetat, és evident que la ciutat d'Olot en presenta un de sol. Si comprovem les dades del nombre de propietats en els municipis veïns d'Olot, la importància de les extensions i la relació amb la superfície municipal, podem afirmar que al voltant de la ciutat d'Olot es constitueixen dues àrees, una que queda delimita-

Mapa III. Distribució de la propietat.

da per percentatges superiors al 5 % del total municipal en la qual es donen les majors superfícies propietat d'Olot; i l'altra, la que realment envolta Olot, en què els percentatges de terres en mans dels olotins superen el 25 % i arriben en molts casos a valors superiors al 40 %. Aquest fet configura una àrea molt compacta amb un predomini absolut de les propietats d'Olot, com ja veurem més endavant.

Contràriament al cas d'Olot, l'àrea de Figueres no dibuixa un centre de gravetat tan important al voltant del seu centre, sinó que les 1.188 propietats ocupen més homogèniament la seva àrea. Aquesta àrea, a part d'ocupar l'extensa comarca de l'Alt Empordà, ocupa també la part nord del Gironès i el Baix Empordà. Igualment que en el cas anterior, també ens trobem amb presència de propietats figuerenques de manera aïllada a sis municipis de la Selva, de manera bastant contínua a la costa del Baix Empordà, Calonge, Palafrugell, Begur, Pals i a tres municipis de l'interior. També formen les propietats figuerenques una àrea compacta, encara que amb poca importància per les superfícies posseïdes, formada pels municipis de Setcases, Vilallonga de Ter, Llanars, Molló, Freixenet, Sant Pau de Segúries i Ribes de Freser, al Ripollès. És de notar que en tota la Garrotxa no apareixen propietats de Figueres, com si es tractés d'un terreny inexpugnable, amb l'única excepció de l'enclavament de Dosquers que té el 39,5 % de les seves terres en mans de figuerencs.

Si ara analitzem la distribució de la propietat dins l'àrea ens trobem, com ja hem comentat abans, amb una no tan forta concentració de propietats al voltant del centre, com era el cas d'Olot, i en canvi en dues àrees, una centrada al voltant d'Albanyà, Sant Llorenç de la Muga, Terrades i Vilanant, on Figueres té més del 25 % del total municipal, i municipis limítrofs amb una proporció de propietat figuerenca que supera el 15 %. L'altra àrea de no tanta importància és formada per Rabós amb el 64,5 % de les seves terres en mans de Figueres i Colera amb el 48 %. Una altra característica de la distribució territorial de les propietats figuerenques és la disminució de la importància d'aquesta propietat al voltant dels nuclis que són centres de l'àrea de nivell inferior a Figueres.

Per determinar les àrees del nivell I ens cal analitzar d'entrada la sobreposició d'àrees entre els tres centres del nivell.

Així, la sobreposició d'àrea entre Olot i Figueres agafa una franja que arriba fins a la mateixa ciutat de Figueres, per una banda, i per l'altra a l'extrem NO de l'àrea d'Olot; tenim també una altra àrea de sobreposició al voltant de Camprodon, Amer i la Cellera de Ter. Si a aquesta sobreposició afegim la de Girona, veurem que amb l'excepció de la zona al voltant de Sant Joan de les Abadesses i Ripoll i de l'àrea d'Olot, la resta de l'àrea de Figueres i d'Olot queda sobreposada a la de Girona.

La delimitació de les tres àrees s'efectua pel procediment esmentat en l'apar-

tat precedent del treball. Obtenim com a resultat que l'àrea de sobreposició situada entre els tres centres queda repartida entre l'àrea de Figueres i la de Girona⁶.

De manera general la primera consideració a fer sobre les àrees del nivell I és que aquesta no cobreix la totalitat del territori; la delimitació de l'àrea d'Olot per l'oest és provisional, ja que la seva àrea no cobreix tot el territori fins a l'extrem de l'àrea d'estudi. Aquí queda reflectit el problema de la delimitació de l'àrea d'estudi. Sembla que amb un límit imprecís els territoris del Ripollès i de la Cerdanya depenen d'un centre de nivell I fora de l'àrea d'estudi (Vic pel Ripollès?); en l'estudi present aquest territori no quedarà organitzat fins a nivells inferiors.

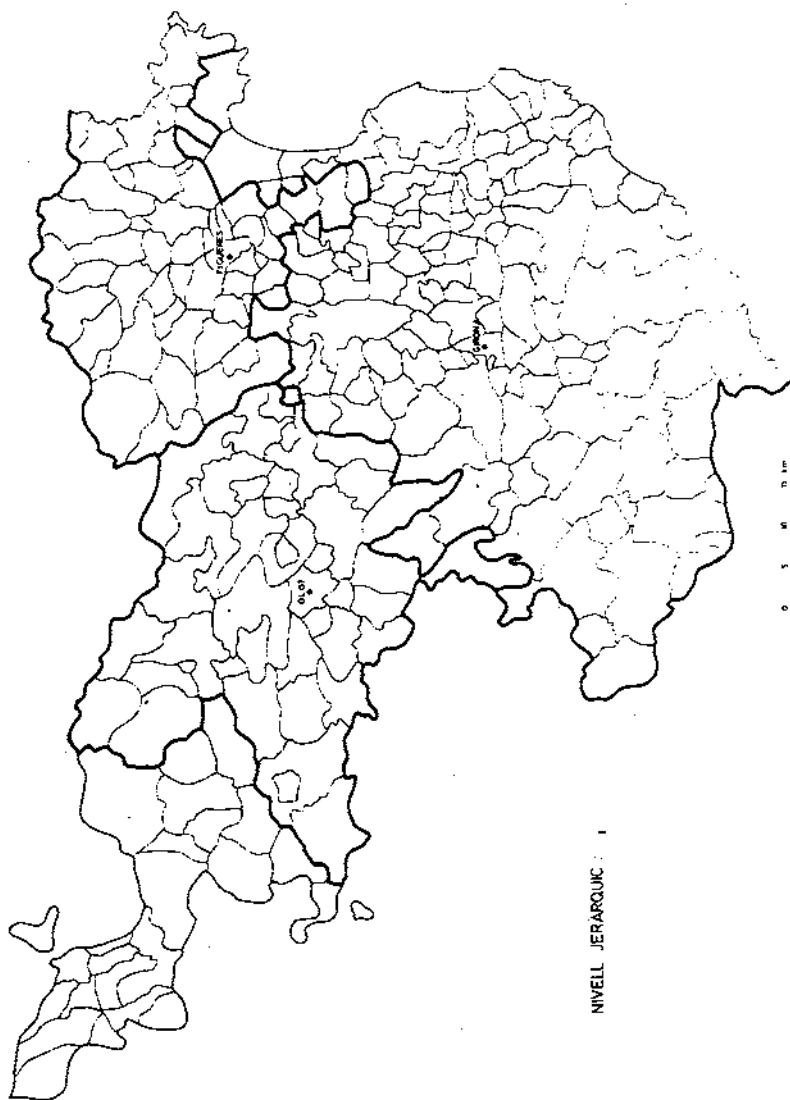
La línia divisòria entre Olot i Figueres és la delimitació «natural» de l'Alt Empordà, línia inamovible que ja separava el 1935 la Garrotxa de l'Empordà.

La línia de separació entre Girona i Figueres oscil·la al llarg del riu Fluvià; més a prop de Girona, a favor de Girona, amb la inclusió de Navata, Pontós, Garrigàs, Palau de Santa Eulàlia i Sant Miquel de Fluvià a l'àrea de Girona i, més lluny de Girona, a favor de Figueres, amb excepció de la costa on el predomini de Girona anirà fins a Cadaqués, llevat de Sant Pere Pescador dins la mateixa àrea de Figueres.

La línia de separació entre Olot i Figueres en el seu extrem sud és marcada bàsicament per accidents naturals; així, l'àrea de Girona exclou el municipi de Susqueda en plenes Guàrdies, i remunta la vall d'en Bas, encara que no arribi fins al final, ja que Sant Feliu de Buixalleu, més a prop d'Olot que de Girona, pertany a l'àrea d'Olot. La línia de separació segueix entre la serra de Finestres i la de Rocacorba i baixa fins a Porqueres, seguint el curs de Fluvià. Bàsicament, amb dues excepcions — Les Planes i Sant Miquel de Campmajor —, és la mateixa delimitació que va establir la Ponència entre la Garrotxa i el Gironès. Són de remarcar dins de cada una de les tres àrees uns punts en els quals el predomini no és de propietat del seu centre sinó d'un altre. Així, el municipi de Beget a l'àrea d'Olot, el conjunt d'Anglès, Brunyola i Hostalric, amb predomini d'Olot a l'àrea de Girona i els Casavell i Fonteta amb predomini de Figueres dins la mateixa àrea, i els municipis de la Jonquera, Mollet d'Empordà i Avinyonet de Puigventós amb predomini de Girona a l'Alt Empordà. Aquest fenomen és degut al fet que en aquests municipis hi ha un gran predomini de centres de nivell jeràrquic inferior en detriment de centres jeràrquics de primer ordre.

Cal afirmar, en primer lloc, la possibilitat provada per al nivell I d'establir la delimitació d'àrees pels nuclis d'un nivell jeràrquic. El resultat d'aquesta delimitació ha donat com a resultat àrees de grandària diferent; així, la importància

⁶ Vegeu mapa IV.

Mapa IV. *Delimitació d'àrees.*

de l'àrea de Girona respecte a les altres dues que mantenen una grandària semblant. Quant als límits entre elles, Olot manté amb Figueres i Girona aproximadament els mateixos límits que s'han trobat per a les àrees d'intercanvi i consum; i entre Girona i Figueres la principal diferència està en la línia de costa en mans de propietaris gironins.

Delimitació d'àrees del nivell II

El segon nivell jeràrquic és format per les localitats de Banyoles, Santa Coloma de Farners, La Bisbal, Caçà de la Selva, Ripoll i Besalú. Una de les característiques de les àrees d'aquest nivell en afirmar que són àrees «comarcals» petites, és saber si ho són com a resultat d'un territori polinucleat, o per estar sotmeses a la influència directa d'una àrea més important o, simplement, per ser àrees en decadència.

La delimitació d'àrees dels nuclis de nivell II s'ha realitzat utilitzant el procediment descrit abans.

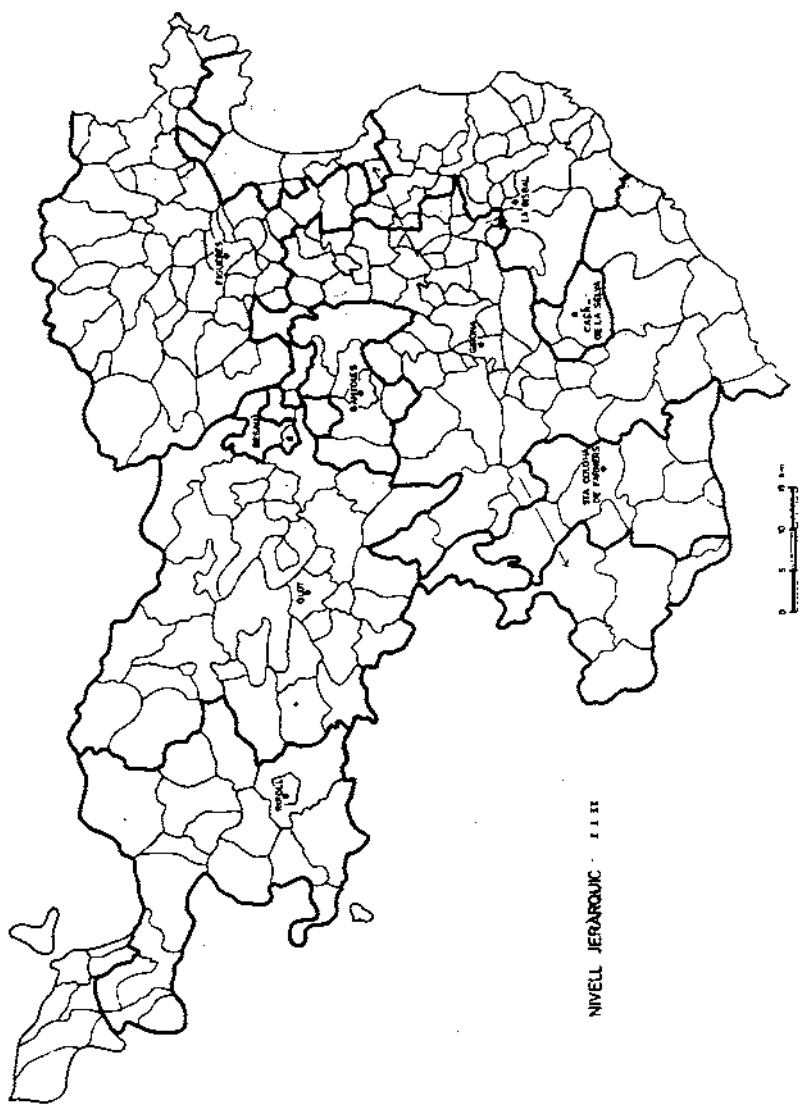
Com a resultat tenim el paper central que juga l'àrea de Banyoles, a cavall de la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Gironès. Aquesta àrea ha englobat completament l'àrea de Besalú, que ha quedat fragmentada en una part central formada per Besalú, Beuda i Sant Ferriol i tres àrees fragmentàries, una formada per Maçanet de Cabrenys i Darnius, una altra formada per Lledó i Navata, i finalment el petit municipi de Batet.

L'àrea de sobreimposició entre les àrees de Banyoles i de Ripoll és mínima i la delimitació no ofereix cap dificultat. Potser el cas més interessant el presenten les àrees de Santa Coloma, la Bisbal i Caçà de la Selva. L'àrea de Santa Coloma coincideix a grans trets amb la de la seva pròpia comarca, fet previsible donat l'alt nivell de concentració de la propietat dins la seva àrea. El Baix Empordà ha guanyat terreny sobre l'àrea de Banyoles i ocupa un fragment del Gironès. El cas més interessant és el de Caçà de la Selva que, conservant bona part de la seva àrea inicial, forma una àrea de separació entre l'àrea de Santa Coloma i la de la Bisbal.

El pas següent és la integració de les àrees que estructuraven el territori en el nivell II, amb les àrees de nivell jeràrquic superior.

El territori de l'àrea d'estudi queda estructurat en nou àrees⁷ de diferents extensions; en comparar aquesta nova estructuració amb la que ens donava el nivell anterior, podem afirmar la permanència quasi igual de l'àrea dependent de Figueres. L'àrea d'Olot queda limitada ja per l'oest amb l'àrea de Ripoll, que solament li retalla els municipis de Ripoll i les Lloses. A l'altre extrem, entre Olot

⁷ Vegeu mapa V.

Mapa V. Delimitació d'àrees.

i Figueres, l'àrea de Besalú, que ja s'havia fragmentat, ara queda reduïda a la mínima expressió en constar d'un sol municipi, Beuda, a més del propi. Entre les tres àrees de nivell I, la consolidació pròpiament dins l'àrea de Girona i amb Sant Miquel de Campmajor, de l'àrea de Banyoles. I entre les dues àrees-tascó, la prolongació de l'àrea d'Olot a Moià de Montcal, l'enclavament de Figueres a Dosquers i Serinyà, i Crespià de l'àrea de Girona. Si en analitzar les àrees del nivell II dèiem que l'àrea de Caçà de la Selva era també una àrea-tascó entre les de la Bisbal i Santa Coloma de Farners, amb la inclusió de les àrees de nivell I hem de constatar la quasi desintegració de l'àrea de Caçà que queda quasi al mateix nivell de Besalú, però amb la diferència que mentre Besalú fa de tascó entre dues àrees encara equilibrades, a Caçà se li ha fos l'àrea de Santa Coloma que veu l'àrea de la seva mateixa comarca en mans de Girona. De fet, l'àrea de Girona envolta o engloba quasi tota l'àrea de Santa Coloma de Farners i la de Caçà de la Selva que, en certa manera, es poden considerar subàrees dins de la de Girona. En el cas de l'àrea de la Bisbal el fet no és tan greu, ja que solament representa la pèrdua de la franja de contacte amb el Gironès; el mateix que ocorre amb l'àrea de Figueres que ja havíem comentat per al nivell I. Un altre aspecte a retenir és la consolidació també per a aquest nivell de la franja litoral de l'Alt Empordà en mans de Girona, de l'Escala a Roses.

Delimitació d'àrees de nivell III

El nivell jeràrquic III està format per 28 localitats: la primera, Palafrugell amb propietats a 50 municipis que sumen més de dues mil hectàrees i l'última localitat, la Vall de Bianya, amb propietats a 12 municipis que sumen quasi vuit-centes hectàrees.

Les 28 localitats són distribuïdes per comarques de la manera següent: Puigcerdà, a la Cerdanya, inclosa dins de l'àrea d'estudi; al Ripollès, Camprodon i Campdevànol; a la Garrotxa, la Vall de Bianya, Tortellà, Sant Jaume de Llierca i Santa Pau; al Gironès, Sant Miquel de Campmajor i Salt; a l'Alt Empordà, la Jonquera, Vilablareix, Castelló d'Empúries, Borrassà i Lledó; al Baix Empordà, Rupià, Torroella de Montgrí, Palafrugell, Calonge i Sant Feliu de Guíxols, i finalment a la Selva, Amer, Anglès, Sils, Caldes de Malavella, Blanes, Hostalric, Breda, Arbúcies i Sant Hilari Sacalm.

Un cop realitzada la delimitació general de les àrees del nivell III per a l'àrea d'estudi, podem caracteritzar diversos tipus d'àrees. Així, tenim un primer tipus al qual responen les àrees de Puigcerdà, Campdevànol i Camprodon, centres que estructuraven una àrea perfectament delimitada, formada per un conjunt entre sis i deu àrees municipals.

Un segon tipus seria el dels centres de les àrees de Figueres i d'Olot, que si bé

estructuren una part del territori de les àrees de nivell superior, en una altra part d'aquest mateix territori les interrelacions dels centres de la mateixa àrea o bé d'àrees foranes són de difícil agregació: així, l'àrea nord-occidental de l'Alt Empordà i el territori entre les àrees de Campdevàrol, la Vall de Bianya i Santa Pau.

Un altre tipus seria el del Baix Empordà, en què cinc centres estructuraven tot el territori sense cap indeterminació dins de tota l'àrea; aquest seria el mateix cas de la Selva però amb una fragmentació superior de les àrees que fa pensar que és difícil establir un nivell jeràrquic inferior per a aquesta àrea.

Pensem ara a integrar les àrees dependents dels centres de nivell III amb les àrees ja integrades de nivell II⁸.

La Cerdanya queda definitivament estructurada per Puigcerdà, Campdevàrol i la seva àrea desapareix davant de Ripoll, encara que en el municipi de Tosses Campdevàrol continuï tenint el predomini. L'àrea d'Olot queda reduïda en conservar-se íntegra l'àrea de Camprodon i queda així la major part del Ripollès dividida en dues àrees, la de Camprodon i la de Ripoll; i si bé Olot perd una part de la seva extensió dins el Ripollès, a la mateixa Garrotxa cap dels quatre centres de nivell III — Vall de Bianya, Tortellà, Sant Jaume de Llierca i Santa Pau — no aconsegueix de mantenir la seva àrea, i tampoc Sant Miquel de Campmajor no pot mantenir la seva davant de Banyoles, Girona i Olot.

A l'Alt Empordà, dels cinc centres de nivell III en desapareixen dos, precisament aquells sorgits, per a aquest nivell, a cavall entre dues o més àrees. Desapareix, doncs, Lledó entre Figueres i Besalú, i Borrassà entre Figueres, Banyoles i Girona. Els tres restants veuen retallada la seva pròpia àrea, com ara la Jonquera, però encara més Vilajuïga i Castelló d'Empúries, que manté una petita àrea però que és lluny de la pròpia del nivell III. Figueres veu retallada la seva àrea per les de la Jonquera i Vilajuïga, perquè de fet Castelló d'Empúries substitueix Girona, i no totalment, en el domini de la franja litoral.

A l'àrea de la Bisbal es mantenen els tres nuclis de Torroella de Montgrí, Palafrugell i Calonge, aquest últim amb l'àrea sensiblement disminuïda. Desapareix la intrusió dins d'aquesta àrea de la de Rupjà i es manté l'àrea de la Bisbal, de tal manera que l'antiga àrea de nivell II de la Bisbal es converteix en quatre àrees — la de la Bisbal un xic més extensa — i la segueix en importància la de Torroella de Montgrí, la de Palafrugell i la de Calonge.

L'àrea de Santa Coloma queda reduïda al mateix nivell que una àrea de nivell III, retallada per l'àrea d'Arbúcies, Hostalric i Anglès. Dels centres de nivell III, Amer perd la seva àrea entre Olot i Girona. Sant Hilari Sacalm i Arbúcies passen a estructurar el territori que per al nivell integrat superior quedaria

⁸ Vegeu mapa VI.

relacionat directament amb Girona. Hostalric conserva la seva àrea retallant la de Santa Coloma, tal com ja hem dit, i Sils i Caldes de Malavella, Blanes i Caçà de la Selva estructuraren el territori entre l'àrea de Santa Coloma i la de la Bisbal, sense aconseguir, però, que una part d'aquest territori quedi encara en mans de Girona, en haver desaparegut davant de Girona l'àrea de Sant Feliu de Guíxols.

Rupià, que no aconsegueix mantenir la seva àrea dins la de la Bisbal, en conserva la part inclosa dins l'àrea de Girona.

En integrar els centres i les àrees de nivell III han ocorregut alguns canvis: l'estructuració de la Selva, no pas en funció d'una gran àrea sinó en funció de vuit centres amb les àrees corresponents. El Baix Empordà recobra la seva fesomia normal de comarca multinucleada amb cinc centres i la Bisbal conserva una àrea un xic major. El Gironès engloba ja una proporció més gran de l'àrea de Girona, en haver-se reduït l'àrea total; es confirma però la inamobilitat de l'àrea de Banyoles al nord i la de Caçà al Sud.

A l'Alt Empordà apareixen tres subcentres, encara que amb gran timidesa.

La Garrotxa continua essent l'àrea d'Olot i es manté la de Besalú. El Ripollès queda dividit en dues àrees, la de Ripoll i la de Camprodon. La Cerdanya queda estructurada per un únic centre, Puigcerdà.

Delimitació d'àrees de nivell IV

Els nuclis d'aquest nivell, juntament amb els de nivell V, formen l'entramat bàsic o primer de les relacions espacials generades per la propietat de la terra. Atribuir als dos últims nivells l'entramat bàsic es deu al fet que, com ja hem comentat, hi ha zones de l'àrea d'estudi en què es donen tots els nivells jeràrquics, en les quals trobem una base de municipis de nivell V, uns quants de nivell IV, pocs de nivell II i cap o un de nivell I. En canvi, tenim altres zones en les quals la base pot estar formada majoritàriament o bé per nivell V o bé per nivell IV, amb una presència nul·la o molt minoritària de l'altre nivell. Com a exemple, podríem posar l'àrea de Puigcerdà en què, a excepció del centre, tots els altres nuclis són de nivell V i no en posseeix cap del IV i l'àrea de la Garrotxa, situada al sud d'Olot, on tots els centres a excepció d'un són del nivell IV, fenomen que ocorre a la zona situada entre Banyoles, Figueres i Girona.

La proximitat, en moltes àrees, dels centres entre ells; la coincidència quasi exacta de les àrees on cada centre té les propietats i les interrelacions entre aquests mateixos centres dóna com a resultat que no és possible en molts casos delimitar l'àrea de cada centre d'aquest nivell, sinó que la realitat es presenta formada per uns conjunts de centres 2, 3, 4, 5, entrelaçats quant a la propietat de la terra entre ells i amb els municipis on tenen el predomini.

Així, pel conjunt de centres entrelaçats es pot delimitar perfectament una àrea en la qual tots els municipis depenen d'algun dels centres i no depenen de cap centre de fora.

Per al nivell IV, doncs, les àrees delimitades seran de dos tipus: el normal de les àrees amb un sol centre i un altre d'àrees policèntriques.

Cal ara integrar les àrees sorgides dels centres del nivell IV amb les àrees integrades de nivell superior. Com a resultat l'àrea de Puigcerdà queda igual, tal com ja hem comentat. El Ripollès, que el teníem dividit en dues àrees, la de Camprodon i la de Ripoll, queda ara estructurat en sis àrees, les de Ribes de Freser, Vilallonga de Ter, Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ripoll i les Lloses, i queden bastant disminuïdes les àrees de nivell superior.

A la Garrotxa continua dominant l'àrea d'Olot, encara que amb la presència de tres petites àrees del nivell IV, la de Beget, la de Sant Esteve d'en Bas i la de les Planes, totes elles molt disminuïdes respecte a la seva àrea del nivell III; en el cas de Sant Esteve d'en Bas, igual que en els altres casos, no ha aconseguit de mantenir la forma polinucleada que l'ha caracteritzat.

L'Alt Empordà surt molt més afectat de la integració d'aquest nivell; així, a l'àrea litoral del golf de Roses, l'àrea de Palau-saverdera ocupa l'àrea que tampoc ja no era en mans de Figueres, i també en aquesta àrea litoral s'integren les àrees de Sant Pere Pescador i l'àrea binucleada de l'Armentera. També assistim a la permanència, encara que en forma mínima, de les àrees de Darnius, Navata, Vilafant, que com a característica comuna tenen el domini irrefutable sobre tres petits municipis limítrofs.

El Baix Empordà ens queda transformat no pas en funció d'una modificació de l'àrea de la Bisbal, sinó en funció de la modificació de l'àrea de Palafrugell i Palamós; resten les àrees de Calonge i Torroella de Montgrí. L'àrea del Gironès, amb l'excepció de Rupià, queda ara formada per petites àrees com la de Colomers, Rupià, Parlavà i Corçà; aquesta situació no s'atura a l'Empordà sinó que també transforma tota la part nord de l'àrea del Gironès fins arribar a l'àrea de Banyoles. Així tenim les àrees de Saus, Bàscara, Medinyà, Cornellà del Terri i Sant Joan de Mollet. Al sud de l'àrea de Girona desapareix l'àrea que s'havia format en aquest nivell davant el pes de Girona. Dins l'àrea de la Selva els canvis són mínims; l'únic centre de nivell IV que conserva la seva àrea és Vidreres, que substitueix com a centre Blanes. Un altre canvi ja comentat és la inclusió de Susqueda a l'àrea de les Planes.

Delimitació d'àrees de nivell V

Queda, per últim, la delimitació d'àrees dels centres que formen l'últim nivell

jeràrquic de l'àrea d'estudi. Recordem que aquest nivell reuneix el 25 % del total de propietats i el 3 % de l'extensió total de l'àrea d'estudi i que els centres d'aquest nivell tenen fora del seu propi municipi una extensió que oscil·la entre 0, que és el cas de Viladonja, i 293 hectàrees, que té Llers.

Aquests centres formen l'últim o el primer, segons com es miri, tramats territorial de la propietat de la terra. Aquí és on quedarien més reflectides aquelles feixes que, formant part de la mateixa finca, ja són del terme municipal del costat, i on es podrà veure fins a quin punt la divisió administrativa municipal guarda relació amb l'extensió de la propietat sobre les terres de conreu.

Si tenim en compte que la quantitat de municipis limítrofs amb un de determinat quasi no supera mai el nombre de deu i que en la major part dels casos oscil·la al voltant de sis, ens trobem que el 48,3 % dels nuclis d'aquest nivell tenen terres a més de deu municipis i que del 52 % restant, el 27,8 % en tenen entre cinc i deu municipis i el 23,8 % a menys de cinc.

Sembla, doncs, que en el nivell més baix de l'escala les interrelacions entre localitats pel que fa a la propietat de la terra superen l'àmbit del veïnatge més proper en una majoria de casos, encara que per als nuclis més petits queda reduït àdhuc per sota de les possibilitats ofertes pel veïnatge.

Aquesta situació, la podríem resumir dient que una quarta part dels nuclis tenen terres a menys de cinc municipis. Una altra quarta part tenen terres entre sis i deu municipis, i aproximadament un 33 % en tenen entre 10 i 15 municipis. Aquesta distribució és característica solament d'aquest nivell, perquè el nivell superior IV varia substancialment ja que el 78 % dels centres d'aquest nivell tenen terres a més de deu municipis i solament el 2,9 % en tenen a menys de 5.

Nombre municipis	Nivells				
	V	IV	III	II	I
0 - 5	23,8	2,9	0,0	0	0
5 - 10	27,8	19,1	7,1	0	0
10 - 15	32,4	26,5	21,4	0	0
15 - 20	12,6	22,1	28,6	0	0
+ - 20	3,3	29,4	42,9	100	100
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Encara que la grandària de les àrees relacionada amb el nivell jeràrquic dels centres ja ha estat comentada, potser cal recordar que solament el 7 % dels cen-

tres del nivell III tenen terres a menys de 10 municipis i que cap no té terres a menys de 5, que el 43 % en tenen a més de 20 i que en els dos nivells superiors tots els centres tenen terres a més de 20 municipis.

Sembla, doncs, que es pot afirmar que per a l'estudi de l'estructura de la propietat no es pot agafar com a únic marc el municipi que hom es proposi analitzar, perquè la realitat no funciona d'aquesta manera, ja que dels 250 municipis de l'àrea d'estudi només un no té terres fora del seu propi municipi i només 6 en tenen en un altre municipi tot sol; solament 38 en tenen en menys de 6 municipis, mentre que 158 sobre 250 en tenen a més de 10 altres municipis.

Un cop analitzat aquest fet, passem ara a analitzar la delimitació d'àrees d'aquest nivell.

Per a aquest nivell la realitat presenta una estructura semblant al nivell anterior. Així, també trobem aquí una presència que s'ha convertit en predomini d'àrees polinucleades i un augment del nombre de nuclis que formen part d'una mateixa àrea; simultàniament, una disminució de la magnitud de les àrees d'aquest nivell respecte a l'anterior i, per tant, una proliferació d'àrees que converteixen l'àrea d'estudi en un mosaic de petits pobles relacionat amb un conjunt complex de veïns. Aquesta relació serà més complexa en aquelles àrees en què el tram base sigui d'aquest nivell i menys en aquelles altres àrees en què la presència de centres de nivell V sigui mínima.

Ara integrarem les àrees resultants d'aquest nivell V amb les àrees integrades fins al nivell anterior⁹.

L'àrea de Puigcerdà del nivell IV queda subdividida: Alp esdevé el centre d'una petita àrea resultant d'aquella immensa àrea policèntrica en què s'havia constituït la Cerdanya per al nivell V. L'àrea d'Alp és formada per Meranges, Das i, dependent de Das, Urús.

Entre la Cerdanya i el Ripollès continuen tenint de municipis-coixí Toses i Planoles, que depenen directament de Campdevànol, i Sant Joan de les Abadesses no integrats en les àrees contínues.

Al Ripollès, les àrees de Ribes de Freser, Vilallonga de Ter, Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ripoll i les Lloses continuen igual; cap centre del nivell V no ha aconseguit de mantenir cap àrea. A la Garrotxa no hi ha cap canvi i es mantenen les mateixes àrees. Es manté la gran àrea d'Olot amb quatre petites àrees, les de Beget, Besalú, Sant Esteve d'en Bas i les Planes. També l'àrea de Banyoles, incommovable, manté la seva àrea.

L'Alt Empordà manté exactament les mateixes àrees que les descrites per al nivell IV.

En canvi, el Baix Empordà ha sofert canvis. Segueix igual l'àrea dependent de Torroella de Montgrí i es manté la fragmentació costera de Begur, Palafr-

⁹ Vegeu mapa VII.

gell, Palamós i Calonge. També es manté igual l'àrea de la Bisbal. Hi ha canvis a l'àrea del Gironès, que queda situada entre les àrees de Banyoles, Figueres i la Bisbal. Les àrees de Bàscara, Cornellà del Terri i Medinyà es mantenen i al costat de Girona sorgeix la petita àrea de Sant Daniel i en direcció a l'Empordà desapareix l'àrea de Sant Joan de Mollet que queda substituïda per la de Flaçà; també entre la de Parlavà de nivell IV i la d'Ultramont (V) fan desaparèixer aquella petita àrea mantinguda de Rupjà. L'àrea de Colomers es manté i sorgeix, prenent àrea a Torroella, la de Verges; Corçà, també es manté. Tota la part NO del Baix Empordà, doncs, queda estructurada per nuclis de nivell jeràrquic baix que formen una àrea amb un municipi veí, retallant una mica més l'àrea de Girona. L'àrea de Caçà de la Selva es manté i també totes les àrees de la Selva.

Delimitació d'àrees dels centres de fora de l'àrea d'estudi

Un cop feta la delimitació d'àrees per als centres de tots els nivells inclosos dins l'àrea d'estudi, convé considerar aquells centres de fora de l'àrea que tenen terres a dins de l'àrea, ja siguin localitats de Catalunya, de la resta dels Països Catalans, de la resta de l'Estat espanyol i de França o d'altres països.

Centres fora àrea d'estudi	Superfície
Catalunya (excepte àrea Girona)	92.108,87 ha
Catalunya Nord	522,45 ha
Andorra	69,64 ha
País Valencià	486,52 ha
Les Illes	868,84 ha
Total Països Catalans	94.056,32 ha
Estat espanyol (resta)	1.710,78 ha
Estat francès (resta)	1.567,31 ha
Resta del món	1.422,14 ha
Total Estat espanyol, Estat francès i resta món	4.700,23 ha

Aquests centres no podien ser inclosos d'entrada dins el procés de la jerarquització perquè la seva àrea de dependència es troba del tot o en bona part a fora de l'àrea d'estudi. Altrament, haurien distorsionat fins a invalidar-la l'anàlisi matemàtica. És per això que s'introdueixen ara els centres que, tenint terres a l'àrea d'estudi, en són localitzats a fora.

A la Catalunya estricta trobem 151 localitats amb part de la seva àrea dins la nostra àrea d'estudi; precisament perquè en cap cas no podem considerar que la tenen tota dins l'àrea d'estudi, no es poden jerarquitzar de manera absoluta, però podem jerarquitzar-los relativament a l'extensió continguda dins la nostra àrea. De les 151 localitats, 131 pertanyen al grup V on cada una d'elles té menys de 300 hectàrees en total.

N'hi ha 14 que nultrapassen les 300 hectàrees sense arribar a les 750, assimilables al grup IV; en tres (l'Esquirol, Gurb d'Osona i Badalona, del Barcelonès) l'extensió supera les 750 hectàrees sense arribar a les 2.500; en dos casos se supera aquessa xifra: Vic, que respondria al nivell II per a la regió de Girona i finalment Barcelona, que amb 73.921,89 és el primer centre absolut de l'àrea de Girona, tal com ja havíem comentat.

Quant a les localitats de la resta de l'Estat, potser la primera constatació és la poca importància que assoleixen; sumen en total 3.000 hectàrees contra les 92.000 de Catalunya, i encara que n'excloem Barcelona, queden 18.186,98 hectàrees, sis vegades més que les posseïdes per la resta de l'Estat.

Del conjunt de 25 localitats, quatre formen part dels Països Catalans: Ciutat de Mallorca, València, Ciutadella —la ciutat residència dels senyors, no Maó la ciutat burgesa— i Castelló de la Plana. Aquestes quatre localitats sumen el 44,2 % del total de les possessions de la resta de l'Estat i Madrid, amb 1.442 hectàrees representa el 47,1 %. Entre les quatre localitats dels Països Catalans i Madrid representen el 91 %.

Si dèiem que és poca la importància de la propietat a la resta de l'Estat, també és poca la importància de les possessions estrangeres, que en total ens sumen 3.581,89 hectàrees.

Cal destacar la poca penetració en la propietat de la terra de la capital estatal, Madrid, i de les altres localitats de l'Estat. No hi ha cap localitat que pugui ser assimilada al nivell I ni al nivell II.

Delimitació de l'àrea de Barcelona

Un cop realitzada la inclusió de les àrees generades per centres fora de l'àrea d'estudi a la delimitació general i integrada d'àrees a la zona d'estudi, farem l'estudi per separat de l'àrea generada per les propietats de residents a Barcelona.

De totes les localitats amb propietats, Barcelona és el centre que ocupa de

manera més contínua el territori¹⁰. Així, solament no té propietats a sis municipis de l'àrea d'estudi; en primer lloc, a l'alta Vall del Ter, en els municipis de Setcases i Vilallonga de Ter i el municipi limítrof de Pardines i en tres municipis més dispersos, Sant Salvador de Bianya a la Garrotxa, Espinelves a l'Osona i Mollet de Peralada a l'Alt Empordà.

Si analitzem ara la importància d'aquesta presència veurem que solament hi ha vint-i-vuit municipis, l'onze per cent del total, en què les propietats barcelonines no arriben a les deu hectàrees; en un trenta per cent dels municipis les propietats oscil·len entre deu i cent hectàrees i en més de la meitat dels municipis (58,13 %) on Barcelona té terres n'hi té més de cent hectàrees i en el 40 %, dues-centes o més.

Passem ara a delimitar l'àrea on predomina Barcelona dins la nostra àrea d'estudi¹¹. La integració s'ha fet prenent com a base la integració de totes les àrees de tots els nuclis de dins i de fora de l'àrea d'estudi, en tots els nivells. El resultat és si més no espectacular: una primera consideració seria la gran extensió de territori en què la major part de la terra és propietat de barcelonins: tota la Cerdanya amb excepció de Meranges, Vilallobent i Llívia; la franja Ripoll-Camprodon fins a la collada d'Ares i en direcció contrària fins a Palmerola. Una major facilitat de comunicació amb Barcelona des de la Seu per la Cerdanya i des de Vic per Ripoll-Camprodon, sense deixar de ser certa, potser fóra una explicació massa simple. Un fet a remarcar és la impenetrabilitat de l'àrea d'Olot en què solament dos municipis, Sant Privat d'en Bas i Sant Feliu de Pallerols, són de predomini de Barcelona, a pesar de la importància de les propietats d'aquest centre¹².

Dins l'àrea de Girona el predomini barceloní se centra en els municipis que envolten pel sud la mateixa capital; aquest fet està relacionat amb la configuració espacial de la gran propietat i quedarà explicat en el proper capítol.

Si parlàvem de la impenetrabilitat de l'àrea de l'Olot, hem de parlar de la penetrabilitat de l'àrea de Figueres, on potser més de la meitat de la seva àrea passa a tenir un predomini barceloní: així, desapareixen tots els subcentres, la Jonquera, Darnius, Castelló d'Empúries, Navata, amb l'excepció de Vilafant i Vilajuïga.

Tota la línia de costa queda en mans de Barcelona, que s'estén cap a l'interior; també l'àrea pirinenca, bàsicament centrada a la Jonquera, és de predomini barceloní.

Al Baix Empordà es manté l'àrea de la Bisbal; queda retallada l'àrea de Tor-

¹⁰ Vegeu mapa II.

¹¹ Vegeu mapa VIII.

¹² Consulteu mapa II.

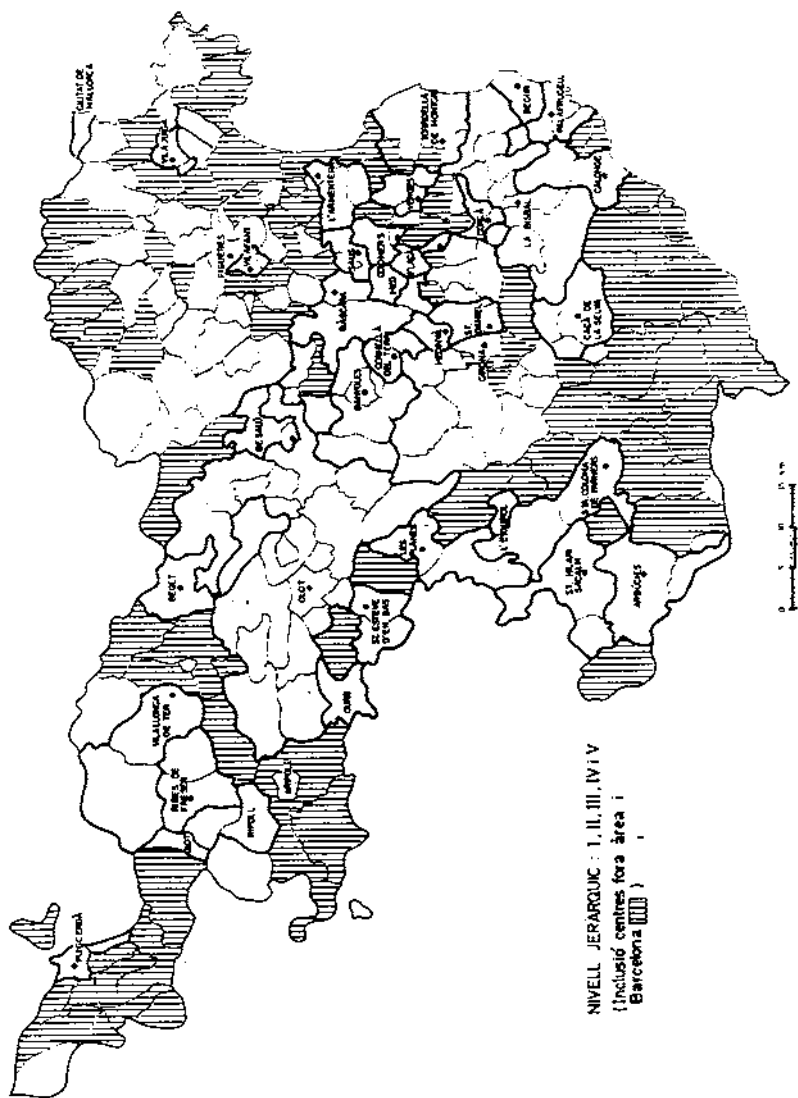
roella de Montgrí i desapareixen dues àrees, la de Parlavà i la d'Ultramort; la resta de petites àrees queda com abans. Però on el canvi és més gran és a l'àrea dependent de Girona que separa el Baix Empordà de la Selva, i pròpiament a la Selva on el predomini de Barcelona és gairebé total i solament queden tres centres, Santa Coloma de Farners, Sant Hilari Sacalm i Arbúcies, amb les àrees molt retallades.

Ja hem constatat que per a l'àrea d'estudi el nivell 0 o primer nivell jeràrquic el configura la ciutat de Barcelona, que tal com hem indicat abans i demostrarem després, no solament inclou les propietats més importants sinó també el major nombre de petites propietats, com a resultat de l'emigració de petits camperols, i alhora la petita i mitjana propietat, donada la compra de terres per part de la burgesia industrial i comercial urbana. Si aquesta composició de la propietat barcelonina és certa, l'àrea que conforma no respondrà a una sola explicació sinó a una varietat.

Si l'àrea de la propietat barcelonina sobre la propietat agrària fos un *continuum* respecte a la mateixa capital és possible que els extrems d'aquesta àrea siguin la Cerdanya, part del Ripollès i la Selva — no ho podem comprovar —, o bé que igualment que ens trobem que l'àrea de Girona ocupava part de l'àrea teòrica de Santa Coloma davant una pèrdua de pes d'aquest centre de nivell inferior, pel mateix mecanisme l'àrea de Barcelona pot haver substituït la de Girona però amb més força en ser d'un nivell superior.

En algunes d'aquestes àrees dependents de Barcelona, el predomini és decisiu, atès el percentatge de terres en mans de barcelonins respecte a l'extensió total del municipi; així, l'Alt Empordà, la zona pirinenca amb clar predomini barceloní, està centrada per uns municipis en els quals més del 25 % de les seves terres són de propietaris barcelonins i el mateix succeeix amb els municipis costers des de l'Escala fins a Cadaqués; Cadaqués, Castelló d'Empúries, Sant Pere Pescador, l'Escala, Vilamacolum, Sant Miquel de Fluvià, tenen més del 25 % de les seves terres en mans de barcelonins. L'àrea de predomini engloba, a més, municipis on aquest predomini no és tan alt, però suficient per a superar el del mateix centre, ja sigui Palau-saverdera, o Castelló mateix o àdhuc Figueres. Hi ha d'altres comarques on a pesar d'una major presència numèrica de propietats barcelonines¹⁵, com per exemple el cas de l'àrea d'Olot, la presència de propietats barcelonines queda molt disminuïda si la referim a percentatges sobre la totalitat de la superfície. Solament trobem quatre municipis: Sant Privat d'en Bas, la Pinya, Sant Feliu de Pallerols i les Planes on aquesta presència s'iguali o és superior al 25 %, i en dos d'aquests acaba predominant Barcelona. Hi ha casos en què coincideixen alts valors de superfície posseïda, en els quals aquesta re-

¹⁵ Consulteu mapes II i III.

presenta valors alts respecte al total d'extensió municipal; això ocorre al Ripollès i a la zona sud de la mateixa ciutat de Girona.

Un altre cas el constitueix la Selva, incloent l'àrea-coixí amb l'àrea de la Bisbal, on la magnitud de les possessions barcelonines és gran: oscil·la entre dues-centes i més de mil hectàrees. Aquestes extensions no arriben majoritàriament a representar més del 25 % de les extensions municipals però en sumen el 15 %, o s'hi acosten, del total dels municipis i representen entre un 25 i un 50 % del total de la superfície posseïda per propietaris forasters a cada municipi; el predomini de Barcelona és total amb excepció de les tres àrees comentades.

A l'hora de buscar explicacions, de saber el perquè del predomini de Barcelona, sembla fàcil d'interpretar que hi ha una diferència entre l'àrea d'Olot i la de Figueres que ajuda més a trencar el domini de Figueres que el d'Olot, deixant de banda les àrees costeres, o que el tram de del Baix Empordà, format per àrees de nuclis de diferents nivells; configurant un tram resistent al predomini barceloní, amb una excepció respecte a les àrees de Parlavà i Ultramort desaparegudes sota Barcelona.

Comentaris sobre l'estructuració del territori per la propietat de la terra

El territori queda dividit en àrees dependents de centres de diferents nivells jeràrquics. Tenim tres grans àrees que són les dels centres de nivell I —Girona, Olot, Figueres—, sis àrees estructurades per centres de nivell II amb diferències bastant considerables quant a grandària, des de la Bisbal fins a Besalú; catorze àrees al voltant d'un centre de nivell III amb unes àrees de nivell mitjà i, finalment, 25 àrees de nivell IV i 5 de nivell V.

Com a resultat trobem zones del territori que queden estructurades per un centre de nivell I: la Garrotxa, part de l'Alt Empordà i part del Gironès. Hi ha d'altres zones que a l'altre extrem queden estructurades per un conjunt de petites àrees dels nivells inferiors, IV i V, sense que per sobre d'aquestes predomini cap centre superior: aquest seria el cas de la franja que des de l'àrea de Banyoles a Torroella de Montgrí ocupa la part nord del Gironès i la NO del Baix Empordà.

Si aquest territori queda estructurat per centres de nivells IV i V, en tenim un altre, la Selva, on també predominen centres d'un sol nivell, el III; el centre de nivell superior, Santa Coloma de Farners, ha vist reduïda la seva àrea per aquests centres de nivell inferior.

Tenim també un altre model de territori on es donen de manera esglaonada tots els nivells: així, el Baix Empordà on tenim l'àrea major de nivell II dependent de la Bisbal, tres àrees intermèdies de nivell III, Torroella de Montgrí, Palafrugell i Calonge, i dues àrees inferiors de nivell II, Begur i Palamós.

L'estructuració del territori de l'àrea d'estudi no sembla, doncs, que segueixi cap pauta heterogènia sinó que reflecteix una varietat de situacions.

El fet que en un territori predominin grans àrees de centres de nivells superiors o bé una munió de petites àrees de centres de nivell inferior, no solament indica un funcionament més integrat o desagregat del territori, sinó que té més implicacions que ara intentarem analitzar.

Els centres de nivell superior no solament tenen en conjunt un major nombre de propietats i de superfície total, sinó també una major presència i proporció de grans propietats i un major nivell o presència de propietats concentrades. Com veurem en capítols posteriors, hi ha una relació entre grandària de propietats, nivell de concentració personal i nivell de jerarquia del centre de residència. Per tant, el predomini d'àrees de nivell jeràrquic diferent indica també diferents nivells de concentració de les propietats i el predomini de diferents grandàries de propietats. Així, un territori estructurat en àrees de nivell I o II indicarà la presència de més grans propietats i d'un major nivell de concentració personal, i el cas extrem en un territori estructurat en àrees de nivell IV i V indicarà l'absència o el no predomini de grans propietats i un nivell nul o molt baix de concentració personal de les propietats. Aquest fet indicarà diferents nivells d'acumulació en els respectius centres dels excedents generats en l'agricultura. La magnitud d'aquests excedents dependrà també de com s'estructuren les relacions socials de producció, segons que en aquests centres s'acumulin solament renda o bé renda i benefici alhora.

Per tal d'analitzar, encara que sigui sumàriament, quines relacions socials de producció es donen a cada una de les àrees, hem fet servir la informació que per a l'any 1962 dóna el cens agrari sobre «Regímenes de Tenencia de la Tierra».

Si, tal como proposa Benelbas¹⁴, prenem el valor del 30 % com a mesura d'una presència significativa de règims de tinença de la terra en no-propietat, podríem dir que un 70 % en règim d'exploració directa pel propietari és significatiu i els valors inferiors al 70 % indicaran la presència significativa de règims d'exploració no directa.

Un fet que cal tenir present és la comprovada relació que existeix entre superfície no conreada i explotació directa pel propietari. Aquesta relació la podem veure plasmada territorialment si considerem els valors inferiors al 70 % i els comparem amb els valors superiors al 40 % de la superfície de conreu¹⁵.

Per tant, en aquelles zones de l'àrea d'estudi en què la superfície ocupada pel

¹⁴ BENELVAS I TAPIERO, L., *Economia agrària de Catalunya. Anàlisi del canvi de l'agricultura catalana 1960-1975*. Barcelona, Ketres, 1981.

¹⁵ MAJORAL, R., «La superfície conreada». Full 3.01.01, *Atlas Socioeconòmic de Catalunya*, Caixa de Catalunya, Servei d'estudis dels Bancs Occidental i Banc Urquijo, Barcelona, 1980.

bosc sigui més important, hi haurà una major part de la superfície explotada directament pel propietari. Aquest fet, d'entrada, delimita unes zones en les quals ens apartarem més de la generalització de les tres classes socials del model de relacions socials de producció previst per Marx per al sector agrari.

Passem ara a fer un esbós de delimitació territorial dels diferents models de relacions socials de producció.

Analitzarem, d'entrada, les diferències entre dos territoris estructurats per centres de nivell I, Olot i Figueres; tots dos mantenen una extensa àrea de predomini respecte a altres centres i amb un predomini de propietats grans, ja que el 52 % del total de la superfície posseïda pels propietaris residents a Olot és format per propietats de 200 hectàrees i més, i aquest valor és igual (52,9 %) a Figueres. Cal afegir a aquesta xifra que el 78 % en el cas de Figueres i el 65 % en el cas d'Olot de l'extensió posseïda per aquests centres forma part de propietats concentrades.

Ara bé, en el cas d'Olot, la major part de terres són portades directament pels propietaris, i si sabem que hi predomina la propietat dels olotins se'ns configura una classe de grans propietaris que mena directament la major part de les seves possessions. Estem, doncs, prefigurant un predomini d'uns terratinents que han assumit directament el paper de burgesia agrària; això fa pensar en un petit model *junker* català, en què els fluxos generats a l'àrea i apropiats pels residents a Olot són compostos de renda i benefici i on domina un cert nivell a l'apropiació de l'excedent agrari per part de la classe dominant a l'agricultura.

Un cas diferent per a una àrea del mateix nivell es dona a Figueres on a la major part de l'àrea es tenien valors significatius d'explotació indirecta de la terra. Es configuren, doncs, una propietat separada de l'explotació directa de la terra i la presència d'uns camperols grans, petits o mitjans que són els qui menen les terres i sense accés majoritari a la propietat. Tindríem aquí presents les tres classes previstes per Marx, amb uns propietaris de l'explotació directa de la terra.

Dins la nostra àrea d'estudi trobem dues altres àrees que compararem. D'una banda, la Selva, estructurada per centres de nivell III, nivell intermedi quant a la magnitud de les propietats predominants i també quant a la concentració personal de la propietat. En aquesta àrea predomina quasi absolutament l'explotació directa de les terres per part dels mateixos propietaris. Tenim, doncs, uns propietaris mitjans que tenen terres als mateixos municipis i als veïns, que les exploten directament, i no sembla, pels percentatges estimats, que hi hagi aquí presència remarcable d'arrendament o parceria de terra.

D'altra banda, un cas comparable i alhora diferent és la franja estesa des de Banyoles a Torroella, que agafa part del Gironès i part del Baix Empordà. Aquesta àrea estructurada exclusivament per centres de nivell IV i V, que componen unes petites àrees d'un o de dos municipis a més del propi. Les grandàries

de propietat predominant són petites i mitjanes amb nul·la o molt poca concentració personal de la terra en aquesta àrea. Hi ha una presència significativa d'explotació de la terra per part de no propietaris; aquest fet fa pensar en un entrelligament entre propietat i contractes de conreu per tal d'arribar a grandàries més òptimes d'explotació. En els dos casos ens trobem en presència d'un camperolat propietari de les terres que treballa; en el cas de la Selva sembla que el lligam primordial és el de la propietat i a l'àrea examinada en segon lloc hi ha una complementació entre propietat i arrendament o parceria, com a resultat d'una proletarització més ràpida del camperolat més mal situat però que conserva la propietat de la terra.

RESULTATS

La hipòtesi general quant a l'organització territorial de la propietat de la terra era que l'espai específic generat pels fluxos d'excedent econòmic apropiat pels propietaris de la terra, s'estructurava seguint les lleis dels espais de valorització del capital.

La validació d'aquesta hipòtesi s'ha efectuat en dues etapes. En la primera i gràcies als resultats de l'anàlisi de correlació s'ha pogut veure que existeix una estreta relació entre la magnitud d'un nucli de població i la magnitud de les possessions agràries dels seus habitants ($r = 0,89$), així com amb el nombre total de propietats ($r = 0,78$) i amb l'extensió de l'àrea on estan localitzades aquestes propietats ($r = 0,86$).

També s'ha comprovat que per a l'àrea d'estudi analitzada la magnitud de les possessions agràries i el nombre de propietats que conformen ens expliquen en un vuitanta per cent la magnitud dels nuclis de població.

Per tant, ha estat provat que existeix una relació entre la magnitud dels nuclis i la importància de les possessions agràries dels seus habitants, com un primer pas per a derivar-ne després l'estructura territorial.

També dins d'aquesta primera etapa, gràcies a un mètode elaborat per l'IUET¹⁶ que supera els inconvenients trobats per Beavon en treballs anteriors¹⁷, s'ha pogut obtenir una jerarquització en cinc nivells de les localitats de l'àrea d'estudi, caracteritzada cada una d'elles per un valor diferent del pendent de la

¹⁶ Institut Universitari d'Estudis Territorials.

¹⁷ «Se han reconocido también grupos jerárquicos de lugares centrales ajustando una serie de ecuaciones de regresión a este tipo de distribución de doble variable, a través de la selección *mayormente subjetiva de discontinuidades* en la pendiente general», en Beavon, K.S.O., *Geografía de las actividades terciarias*, Oikos-Tau, 1981, p. 88. (Primera edició anglesa: 1976).

recta de regressió i per un valor també diferent de l'índex, de correlació, tots ells però significatius amb una probabilitat del 95 %.

Els resultats obtinguts ens permeten d'observar que existeixen diferents nivells, jeràrquicament esglaonats, d'acumulació d'excedent agrari i que aquests nivells corresponen als mateixos que s'estableixen en la jerarquia terciària dels nuclis de població.

En la segona etapa de validació de la hipòtesi general s'ha establert una àrea d'extracció d'excedent per a cada centre de cada nivell; la grandària d'aquestes àrees està en relació amb la importància del centre ($r = 0,89$), de manera que hi ha una gradació de grandàries segons els nivells i també una gradació jeràrquica dins de cada nivell.

Podem, doncs, afirmar que el nivell d'acumulació d'un centre dependrà de la importància de l'àrea d'extracció d'excedent i que aquesta dependrà del nivell jeràrquic del centre.

La importància de les àrees d'extracció d'excedent s'ha pogut mesurar en obtenir per a cada nivell jeràrquic l'estructura territorial en àrees i punts centrals, de manera que no solament han obtingut l'estructura final sinó la de cada nivell definit per la importància de la terra que posseeixen els seus habitants, o sigui pel nivell d'excedent apropiat. Com a resultat hem obtingut el coneixement que, si bé per als nivells I, II i III l'espai s'estructura en localitat central i àrees dependents, per als dos nivells restants, el IV i el V, la realitat se'ns presenta conformada per un conjunt 3, 4, 5 de localitats centrals relacionades entre elles i amb les seves àrees, de manera que es pot delimitar una àrea conjunta no relacionada amb l'exterior pel seu nivell però no una àrea per a cada centre; tenim, doncs, tres nivells amb àrees centrades i dos nivells amb àrees multinucleades.

Un altre dels resultats obtinguts en integrar els diferents nivells jeràrquics d'estructuració del territori és la no homogeneïtat per a l'àrea d'estudi dels nivells jeràrquics estructuradors del territori. Així, mentre tenim àrees en les quals els centres de nivell I tenen una preeminència total, com la Garrotxa, en altres l'estructuració del territori corre a càrrec del centre de nivell III (La Selva) i en altres tenim la presència de localitat central i àrees dependents de tots els nivells.

Gràcies als resultats obtinguts en integrar les àrees dependents dels centres de fora de l'àrea d'estudi s'ha pogut observar, en primer lloc, la posició preeminent de Barcelona, que hem denominat nivell jeràrquic zero o previ a tots els nuclis de l'àrea d'estudi. Aquesta preeminència queda reflectida en una desarticulació dels espais estructurats per centres de l'àrea per raó del predomini de Barcelona. Aquest predomini no és un fenomen simple sinó que respon en algunes àrees a la presència de grans propietats concentrades barcelonines, coincidint en àrees estructurades per centres de nivell jeràrquic baix, com ara la Selva; o

també allí on encara que no hi hagi un predomini de grans propietats, el conjunt total de propietats barcelonines supera el vint-i-cinc per cent de l'extensió municipal; o bé encara que el domini no sigui tan elevat, però es trobi amb un domini dels nuclis propers inferior. Així s'explica que malgrat la gran presència barcelonina a la Garrotxa el domini dels propietaris olotins sigui total.

Un altre fet destacable és, a part el paper preeminent de Barcelona, la relativa importància de la propietat de la resta de localitats de Catalunya, especialment d'aquelles situades a comarques veïnes a l'àrea d'estudi. Hem de destacar que la incidència és major en aquelles àrees on la frontera provincial no coincideix amb un límit funcional terciari i molt menor en aquelles en les quals hi coincideix.

També, però, hem de destacar el fet que únicament a nou comarques no tenim cap presència de propietaris amb terres a l'àrea d'estudi. Aquesta dispersió territorial de la presència de propietaris suposem que respon a lligams familiars dins d'una mateixa activitat camperola, mentre que la concentració a l'àrea de Barcelona, on Badalona és el segon centre, respon al que hem definit com a propietaris-proletaris, per una banda, i als grans propietaris agraris per l'altra.

Un altre fet a destacar és la poca importància dels propietaris residents fora de Catalunya en primera instància i fora dels Països Catalans en segona. Cal remarcar la poca importància de les propietats dels residents a Madrid, a partir de la importància que en la propietat de la terra té la noblesa catalana antiga, avui dia emparentada amb la gran noblesa castellana.